

Zgodovinska zavest: Zavedanje, da se družba in svet spreminjata. Nekatere družbe se izrazito ozirajo nazaj. Zavedanje je v različnih časih in družbi različno → do njih delujejo silnice, ki zgodovinsko zavest vzpodbujajo ali zavirajo.

Funkcije zgodovinske zavesti: Zgodovinska zavest je oporna točka, ki v kriznih situacijah pomembno vpliva na identiteto različnih skupin. Zgodovinsko zavest oblikujejo družina, šola, mediji, zgodovinske izkušnje ljudi, zgodovinska znanost.

Tematska in metodološka obnova: ima dva motiva.

1. zgodovinarji se naveličajo non – stop preučevati en in isti predmet. Pogosto je povezano tudi z menjavo generacij (mlajši nadgrajujejo).
2. Zunanji motiv – menjava režima.

Zgodovinske se loteva na dva načina:

- a) jadikovanje
- b) racionalen → tematska in metodološka obnova. V slovenskem prostoru pride že pred padcem režima. 2/2 80. let → znaki odpiranja temam, ki so povezane z vsakdanjim življenjem.

Avstrijsko-koroško območje → obstajajo dokazi, da so tam živeli Slovani.

Kaj zgodovina preučuje? S čim se ukvarja?

1. Zg. posreduje razmeroma zanesljivo vednost o preteklosti s pomočjo določenega instrumentarija (historična metoda), ugotavljanj iz pričevanj preteklosti, političnega dogajanja, družbenih, kulturnih in gospodarskih razmer, ljudi – njihovo življenje, mišljenje, čustva in ravnanja v določenem prostoru in času.
2. Zg. veda ta dejstva in dogajanja povezuje v smiselne celote. Preučuje komplekse znotraj celot, da spozna njihove strukture in le-te pojasni.
3. Zg. veda se sprašuje po načelih, po katerih ugotavlja in pojasnjuje posamezna dejstva in po merilih, s katerimi izbira posamezna med številnimi dejstvi, ki so se zgodila.

Razlike med 1., 2. in 3. točko:

1. in 2. se nanašata na zgodovinske, ki se nanašata na preteklost.
3. se nanaša na zgodovinske samo (kaj to sploh je). Je nekaka teorija zgodovine (metazgodovina).

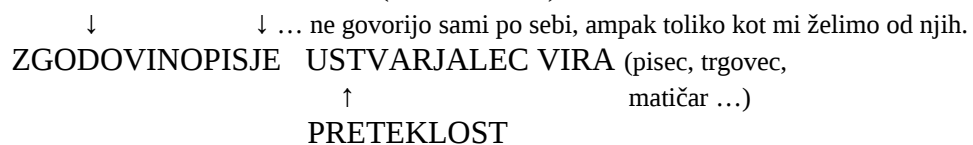
Pokaže na dejstvo, da meje zgodovinske niso več samo v lastnostih zgodovinarjevega znanja o preteklosti in niso samo v nepopolnosti virov.

HISTORIOGRAFSKA PARADIGMA – stanje zgodovinske vede v nekem času (S čim se ukvarja? Kaj jo zanima? Kako preučuje?). To se skozi zgodovino spreminja.

... je privzemanje, preseganje ali odpravljjanje načinov, kako zgodovinske določenega prostora in dobe zgodovino preučuje.

... je prepletanje metodoloških, konceptualnih in interpretacijskih izhodišč, modelov, pobud in rešitev znotraj različnih družbenih znanosti.

PARADIGMA → ZGODOVINAR → VIRI (nosilci vsebine)

Odnos med paradigmo, zgodovinarjem in virom → rezultat tega je zgodovinske.

Primeri:

1. Zapuščinski inventar → popis zapuščine po umrlem človeku. Uporabljajo ga že v 19. st. (Francija). Pri nas zapuščinski inventar (prvi) uporabi zgodovinar Levec (ok. 1896) v reviji »Poročila muzejskega društva za Kranjsko«. Razprava se nanaša na grad Smlednik – Levec uporabi inventar baronice (iz leta 1750). Najde tobačnico → sklepa, da je bila dama častilka njuhanca. V Levčevem času kadijo le tiste ženske, ki nasprotujejo družbenim normam (npr. George Saint) in ženske iz obrobja, njuhanje pa sploh ne pride v poštev. 15 let kasneje J. Mantuani v reviji »Karniol« (1909) [kulturni vidik] obravnava isto stvar, a ne gleda na to tako kritično kakor Levec.

Sergej Vilfan → Pravna zgodovina za Slovence. Zanimalo ga je, kolikšen je bil kapital [gospodarski vidik]. Sodobne zgodovinske raziskave inventarjev so vključene v premik zgodovinske vede, ki usmerja k preučevanju kulture, anonimnim – tihim procesom, anonimnim ljudem, vsakdanjega življenja, navad, čustev, mišljenja ...

Zgodovinska paradigma → odpira in razpira vire. Vednost se spreminja zaradi tega, kako beremo vire (npr. tobačnica). Pred npr. 50-imi leti so drugače gledali na ženske, ki kadijo, kakor danes.

2. Snubljenje → v ½ 18. st. se razlikuje od današnjega. Vzemimo primer iz GMDS- a (Glasnik muzejskega društva za Slovenijo – po 1. svetovni vojni, prej za Kranjsko), ki ga napiše Lušin o F. Raigersfeldu, plemiču iz družine Rakovec (preimenujejo se v Raigersfelde). F. Raigersfeld bi moral postati duhovnik, a ga to ni zanimalo, kot ga tudi vojaška služba ni zanimala (Feder – pero, Degen – meč), zanima pa ga trgovina → želi iti na šolanje v Amsterdam, a mu oče ne dovoli zaradi tamkajšnje vere (kalvinizem), zato gre v Genovo. Okoli 1722/23 se uveljavi → pošljejo ga na Portugalsko – doživi poraz (misli je, da bo zlahka »prepričal« Portugalce, da bi se z Nemčijo trgovsko povezali). Nekaj časa dela na Reki, potem v Trstu. Vrne se domov v Ljubljano in začne pisati dnevnik. Nekaj dnevniških zapisov: **17.1.17..** je bil prvič s svojo baronico Marijo – Ano Ehrberg; **12.2.** je bil pri madame Werthenthal. Srečal je svojo ljubo z njeno sestro. Peljal jih je v gledališče; **22.2.** odpeljal jih je na Sv. Grob; **23.2.** bil je pri gospodu W., ki ga je popoldne odpeljal k Ehrbergovim (starši Marije – Ane); **8.3.** bil je na Sv. Grobu. Sreča gospo W. In svojo ljubo. Delavka pri E. ga vpraša, da gospo baronico zanima, kakšne namene ima z njeno hčerjo; **14.12.** preko Dola odpotoval na Dunaj (da bi dvignil denar), da bi zasnubil svojo najljubšo. Zasnubi gdč. Ehrberg, gospa E. nima nič proti, gospodična je zadovoljna. Kot znak ljubezni ji podari prstan, ona njemu pa obesek s črko Z; **17.12.** pripotoval na Dunaj. Z Dunaja odpotuje v Ljubljano; **19.3.** se slavnostno zaroči; **10.6.** se poroči; **16.6.** se preselita v hišo, ki jo je kupil. Najbolj ga je prizadela ženina smrt leta 1752 (rodila mu je 22 otrok, od tega jih je le šest preživelo). Stara je bila komaj 42 let. Pisal je pisma in jih odnašal na grob svojega angela.

Avtor besedila samo omeni, da jo je imel rad, ne omenja pa kakršnihkoli globljih čustev (morda je bila takrat ljubezen tabu).

Danes:

Zgodovina razdeli zgodbo na manjše situacije (npr. naključno srečanje, srečanje v gledališču in cerkvi, srečanje E. v Ljubljani, snubitev, sestavljanje poročne pogodbe, poroka ...). Zgodovinarje fascinira njegova takojšnja zaljubljenost. Zanima jih, kakšen je tip vira (kronika, spomini – npr. ko opisuje srečanje z E.; paziti moramo na glagolski čas, preide na dnevnik – osebni zapisi, avtentičen, pisan zaporedno, direkten ...). Ljubezen ni bila izrazito popisana, seksualnost pa je bila omenjena le toliko, kolikor se je omenjalo otroke. Ženskih virov je zelo malo, so predvsem z moškega stališča. Raigersfeldov začetni motiv je

zaljubljenost – to se mu zdi tako pomembno, da mora o tem pisati. Zanimivo je tudi, da ti ljudje med seboj govorijo pretežno nemško. Nemščina je bila vsakdanji jezik. Jezik dogajanja: družbeno in družabno okolje; funkcije, prilike; nanašalnost/motiviranost slovenskega govora. Zanimiv je preklon med nemščino in slovenščino, ki se začne, ko Raigersfeldu Kuschar reče, naj vstane → kdaj se konča, ne vemo. Nekateri to interpretirajo kot »jezik srca«. Uporabljajo različne pojme, ki nimajo zveze z zgodovino. **Družbo** sestavljajo sestri Marija – Ana in Francelj, gospe W. in E. ter Raigersfeld. Hkrati se skrivajo in kažejo javnosti. Družba hodi v cerkev in gledališče. Pot do oltarja (poroka) → znaki morajo biti dvoumni dokler ne pride do zaroke. Bistveno je biti zvest. **Socialni status:** ona baronica, on nižji plemič. Prehajanj med stanovi je malo. Poroka je mogoča zaradi tega, ker so bili tudi E. plemiči. Družina R. se razvija in postanejo baroni.

3. Jedilni pribor → Walther Schmidt l. 1909 objavi razpravo o hišni opremi kranjskega plemiča. Opiše jedilni pribor, bralcu pa prepušča, da s tem kaj naredi. Se ne preveč ukvarja s temi predmeti.

Danes:

Zgodovinarje zanima takratni način rokovanja (uporabljanja) s predmeti. Zanimajo nas ljudje – kako ravnajo s temi predmeti. Ne zanima nas, kako predmeti izgledajo. Gre za to, da vsak je in pije s svojimi predmeti – da ne pride do stika z intimnimi deli (ustnice).

Na pisanje zgodovine ne vpliva samo politika, pogosto so odgovori na vprašanja, ki so aktualna danes in išče odgovore v zgodovini.

Sedanost pogosto postavlja stvar izbire objektivnosti.

Z distanco lahko bolj objektivno ocenimo dogodek.

KRITERIJI OBJEKTIVNOSTI:

- zadosti zahtevi po sistematičnosti in metodiki
- izhodišče predpostavi svoje predpostavke
- zdrži preizkus svojega preučevanja v dialogu (preverjanje) z realnim stanjem
- če spregleda ali zamolči vire, ki so priča njegovi tezi, ni objektivni
- objektivnost je odprt prostor za diskusijo

Kako se spreminja paradigma ali vsebina?

Novi viri, nova zanimanja. Zgodovinarje se od Tacita do 18. st. zanima za boje in politične dogodke, za velike dogodke. V času razsvetljenstva se začne širiti na področje kulture, umetnosti in literature. Zgodovinarje 19. st. se zopet ukvarja z velikimi osebnostmi, splošnih zakonitosti ne more opisati, tematska širitev se v 19. st. zoži. V 20. st. se zgodovinarje spet ukvarja s splošnimi dogodki. Namesto obdobja se preučuje problem. To se začne v Franciji. Poskuša si poiskati neko notranjo povezavo, primerjavo. V starem in srednjem veku je zgodovina literatura (vrsta književnosti) → njen namen izrazito praktičen. V zgodovini naj bi bil nauk o ravnanju (kot politik, vernik, patriot). Temu rečemo **PRAGMATIČNO ZGODOVINOPISJE** – pripovednost. V glavnem se ne spušča v vzroke dogajanj. V humanizmu se razvije možnost kritičnega pogleda. Pomembno postaja sistematično odkrivanje virov. **ERUDICIJSKA SMER** – sistematično vzpostavljanje metodično. **GENETIČNA SMER** – združi postopke kritičnega pretresa virov z razpravljanjem o tem, kaj je vzrok dogodkov. **GENETIČNA HISTORIOGRAFIJA/HISTORIZEM** – načelno stališče konec 18. st. Zgodovinske dogodke moramo presojeti v skladu s časom, v katerem so nastali, ne pa s sodobnimi merili. **IDEALISTIČNI HISTORIZEM** – izrazito poudarja naključje in posamezni dogodek. Zanj je zg. v posameznem, zlasti političnem področju. **POZITIVIZEM**

– poskuša na družbo aplicirati naravoslovje. Ne omeji se samo na politiko; ostaja na površju pri raziskovanju. Prepričanje, da je zgodovinar pasiven, mora iti v arhiv. V 20. st. se razvije STRUKTURNO ZGODOVINOPISJE. Ne zanimajo ga posamezni elementi. Preučuje strukturo kot celoto. Ukvarja se s historičnimi strukturami (politika, družina, gospodarstvo). STRUKTURNO-GENETIČNA SMER - ...

ZGODOVINSKI VIRI IN NJIHOVE VRSTE

Pomen virov → ali jim verjamemo?

Vrednost vira → do izraza pride takrat, ko ga kritično pretesemo.

Kritika virov → temeljni postopek, ki ga uporabljajo zgodovinarji.

Iskanje virov

Zbiranje gradiva

Kritični pretres virov (kritika virov) – tekstna in historična kritika.

Tekstna kritika – ali je vir identičen ali ne. Razvoj v humanizmu. Osnova v filologiji.

Historična kritika – pretres besedila.

Zgodovinski viri:

- avdiovizualni viri (audio → besedila; podobe; predmeti; običaji; jezik; poimenovanje ...)
- pisni viri
- ustni viri
- materialni viri

vire lahko ločimo po: vsebini, materialu ... - zunanji kriteriji.

Spoznavnost vira: pomemben je kritičen pretres. Materialni viri – predmeti (bolj) izražajo stanje. Kritični pretres = kamen spotike → vire lahko razdelimo na tri načine; dva vezana na mesto, ki ga ima vir na poti med zgodovino in ...

Delitve virov:

1. Govorimo o virih prve in druge roke:

Dogodek → ustvarjalec vira → zgodovina; vir prve roke (pisma, avtobiografije, urbarji, zapisniki ...)

Dogodek → ustvarjalec vira → zgodovina; vir druge roke

VPRAŠLJIVOST AVTENTIČNOSTI

2. Primarni in sekundarni viri:

Npr. intervju z zunanjim ministrom →

Če ta vir obstaja, gre za primarni vir, če pa mi beremo o tem intervjuju, je to sekundarni vir.

Sekundarni vir pa lahko postane tudi primarni. Vsi viri prve roke so primarni, ne pa tudi obratno.

Npr. nekdo opisuje Kranjsko → je vir prve roke in sekundarni vir; nekdo opisuje o turških vpadih → je vir druge roke in primarni vir.

3. Historiografija:

Zgodovinar uporablja gradivo za podporo/pomoč pri pisanju. Potrebno je označiti avtorja, na katerega se sklicujemo pri pisanju zgodovine.

Historiografija ima status sekundarnega gradiva.

Historiografija je primarno gradivo le: METAZGODOVINA.

4. Delitev na poročila in preostanke:

POROČILO → urejena besedila; ustno izročilo, anali, časopis, kronika → ima namen o neki stvari poročati.

PREOSTANEK → matične knjige, umetniška dela, urbarji, zapisniki → nastaja v sprotnem življenju. Ne nastaja, da bi o nečem poročal.

ZBIRANJE GRADIVA (HEBRISTIKA)

Zbiranje gradiva je sistematično. Vedeti moramo, kam iti in kaj tam najdemo.

Vodilni viri so tisti, ki so relativno najbolj pomembni (npr. vodilni vir za naselitev Slovanov gre v konverzijo).

Vodilni viri za posamezna obdobja:

- ANTIKA = napisi, ostanki upravnih aktov (predvsem Egipt), pisma, arheološki ostanki, historiografski viri (pogosto edini viri).
- PREHOD IZ ANTIKE V SREDNJI VEK = historiografski viri (kronike, anali – letopisi, biografije, življenje svetnikov), kapitularji ali popisi življenja gospostva → preostanki.
- SREDNJI VEK = listine (preostanek → govorijo o upravnih aktih, nastale v sprotnem življenju), urbarji, državna zakonodaja (Bizanc) – postopoma, zapisi običajnega prava (Saško ogledalo ...).
- NOVI VEK = upravni akti (začnejo se izrazito uporabljati), diplomatsko gradivo (npr. Beneški poslaniki iz Londona), vojna poročila.
- OD 16. ST. = publicistika (najprej letaki, kasneje časopisi).
- 17., 18. ST. = statistični viri (v Sloveniji 1754 – popis prebivalstva).
- 19. ST. = najpomembnejši postajajo publicistični viri.

V kakšni obliki so viri dostopni zgodovinarju?

- Terenski viri (privatne zbirke)
- Institucije (arhivi, knjižnice, muzeji ...)
- Publicirani viri

VIRI NA TERENU

Kakšne vire najdemo na terenu (tip, oblika)?

Arhitektura – tipi naselij, urbanistični načrti, poljska razdelitev (Sorško polje – kakšno orodje je moralo biti ...), mesta, reke, relief, kako poteka gorovje za etnične enote, oblikovanje političnih enot ...

Napisi

Ostanki starih poti

Privatne zbirke – hišni arhivi (dokumenti, predmeti, stvari) – kar ljudje hranijo pri sebi (tudi spomini – v glavi); na terenu ljudi sprašuješ o kaki zadevi.

Jezik – hišna, osebna imena, toponimi ...

VIRI V INSTITUCIJAH

Viri v arhivih, muzejih in knjižnicah.

V čem je razlika z viri na terenu?

Arhivsko, muzejsko, knjižnično gradivo je urejeno. Zbrano je po nekem specifičnem vidiku; sistematično. Jezikoslovni inštituti → gradivo na terenu se avtomatično zbira in je dostopno; zapisano je v kartotekah. Zbrano je na enem mestu. Je katalogizirano (katalogi). Da vemo, kaj imajo v arhivu, moramo poznati strukturno upravo.

Ali potreba po terenski raziskavi izgine, ko imamo vire zbrane v institucijah?

Terenske raziskave so še vedno pomembne, da pri ljudeh/na terenu izvemo, kako nek predmet deluje/kako so z njim delali/kaj je pomenil za življenje ...

VIRI V PUBLIKACIJI

Nanaša se na terenske vire in vire v institucijah. Npr. gradivo na terenu dokumentirajo, popišejo, ravno tako vire v institucijah popišejo, komentirajo in izdajo publikacijo → viri postanejo dostopni ljudem tudi v publikaciji.

Publikacija, če je opravljena po načelih za popisovanje vira, ima isti status kot vir sam (ni nam treba hoditi na Dunaj, če je nek vir publiciran).

Kakšne so prednosti publiciranega vira?

Opravljena je tekstna kritika (če se da ugotoviti, se ve, kdo je avtor, izdaja se čimbolj pristna oblika vira, navaja se, kje se hranijo originali, datirani so, navedena so imena, kraji ... Če ni pristen, izvemo zakaj, kje so pristni viri ... Narejene so študije. Razloženi so posamezni pojmi. Stvari, ki so že »očiščene« → zgodovinar se jih loti samo še po vsebinski plati.

- Franc Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku (5 zvezkov; gradivo za leta 500 – 1246)
- Can: ... - gradivo za Štajersko → zbirka listin
- SAZU izdala: Viri za zgodovino Slovencev v srednjem veku
Viri za zgodovino Slovencev v novem veku
→ prevzela izdajanje virov v novejšem času
- Milko Kos: Urbarji (srednjeveški)
- MGH (Mommenta Historia Germania): zgodovinski spomeniki Nemčije

GRŠKA HISTORIOGRAFIJA

Načini pisanja zgodovine:

- Historiografija
- Mit(ologija); mitološke razlage zgodovine → razvili Grki
- Epi
- Literatura (npr. zgodovinski romani, povesti ...)

V Grčiji ni tradicije historiografskih virov. Mikenska kultura = prvo pismenstvo. Ni napisanih nobeni zgodb (razen Odiseje in Iliade); zgodbe so si pripovedovali, zapisovali jih pa niso.

Histor = izvedenec

Historia = zgodba; kasneje se prenese na pojem preteklosti – ne samo človeštva, ampak tudi narave. Ko se nanaša na zgodovino pa govori o novejših obdobjih, ne starejših. Zlasti od srednjega veka naprej je pojem historiografije drugače mišljen → kot kronika, pri historiji pa je ta časovni razpon bistveno manjši. Od humanizma naprej ima historija tak pomen, kot danes → v 16. st. se kronike ne pišejo več, zamenja jih historija.

7. st. pr. Kr. → Grki oblikujejo pojmovno mišljenje → iz konkretnih korakov niso znali izpeljati konkretnega zakona → Platon → odmik od konkretnosti.
Iskanje prapočela (nekateri v vodi, drugi v zraku ...) – ARHÉ; nekdo od zunaj posega → iskanje pročela stvari v stvareh samih. Razvije se dokazovanje proti nedokazljivim trditvam → razvoj znanstvenega diskurza.

Logografi (6. st. pr. Kr.) – v MA → pisci zgodb. Kot temeljno gradivo uporabljali legende, epe ..., ki so večinoma v verzih → prepisujejo jih v prozo. Mite skušajo urediti (racionalizirati) po kronološkem redu. V pomoč si sestavljajo rodoslovja in tabele vladarjev. Za njih mit ni več nosilec etično-religioznega. Pri njih je opaziti nagnjenost k redu in sistematičnosti. Delo: zbiranje pripovedk, bajk o lastnih mestih ... → pisanje zgodovine. Sprašujejo se o lastnem izvoru. Kompilirajo mitično izročilo.

Avtopsija – znanstvena metoda → pomeni, da nekdo sam nekaj ogleduje. Pišejo o tem, kar so videli.

Anketa – povpraševanje.

Najbolj znan je bil **Hekataj** iz Mileta – opisovanje lastnih mest razširil. Potoval je po svetu = opis Zemlje. Prvi je definiral, kaj je Evropa in kaj Azija. Pisal je genealogije (izvor) mitičnih vladarskih hiš (Tebe). Gradivo zbira z avtopsijo in anketo – pokaže se težnja po zanesljivosti. Uporablja druge vire: tempeljski, mestni arhivi, napisi na kamnih ... Daje tudi svoje opombe različnih podatkov. Piše v razgibanem slogu, ki je zanimiv za poslušalce in bralce; preprosto pisanje. Tema: geografsko-etnografsko-zgodovinska.

Na to logografsko tradicijo se naveže **Herodot** iz Halikernosa (5. st. pr. Kr.). Tema: grško-perzijske vojne. Delo kasneje razdeljeno na 9 zgodb. Polpretekla (skoraj sedanja) zgodovina → poveže jo s preteklo zgodovino. Degresije so povezane z glasnim branjem. Njegovo življenje je bilo zelo razgibano. Bil je politično aktiven.

Elementi pri Herodotu. Kaj vpliva nanj?

- Prvo ozadje je MA – sem prihajajo različna ljudstva
- Drug vpliv sta Homerjeva epa
- Pogovori/dialog → pokazati ozadje situacije; kažejo na značaj
- Atene → miselnost, znanost, tragedija ...
- Razvoj in lastnosti ljudi
- Nastanek človeške zgodovine, kljub božjim intervencijam
- Demokracija v Atenah → bistvena za duhovni razvoj
- Tragedija (Ajshil) → božje ozadje; tragedija je drugačno dogajanje
- Namere bogov se kažejo v sanjah in orakljih (prerokbe) → Herodotu pomenijo največ. Po eni strani je človeška zadeva, po drugi pa bogovi držijo usodo posameznikov in narodov v svojih rokah.
- Poskuša dati komentar → zaslediti je zametke historične kritike (»Tako pa sem slišal o ...«). Kritika zdrave pameti temelji na lastni izkušnji.

Herodot = oče zgodovine. Njegov glavni namen je bil zabavati ljudi – jezik je enostaven, hkrati pa je bil namen poučevati ljudi.

Učenje je vpeljal **Tukidid** (460 – 400 pr. Kr.). Zgodovina Peloponeških vojn – delo razdeljeno na 8 knjig. Dela razdeli na pomlad in zimo. Delo zaključí l. 411. Bil je politik (oče je bil bogat človek). Imel je funkcijo stratega/vojaškega poveljnika (v Atenah je bilo 10 strategov – vsak za eno filo). Izgubil je eno bitko, zato so ga odstranili. Ukvarja se z opisom sodobnosti (Herodot je pisal za nazaj). S tem vpliva na kasnejše zgodovinarje. 404 – poraz Aten; polis popolnoma zatone – ker je to edini primarni vir tega časa, je prišlo do različnih interpretacij (ker ni del za primerjavo). S proučevanjem določenih situacij lahko raziskujemo

človeško naravo, ki je nespremenljiva. Proučevanje zgodovine ima trajno vrednost. Zgodovina preteklosti je material za preučevanje. Tukidid je prvi predstavnik pragmatične zgodovine. Ločiti je treba *povode* od *vzrokov*. Njegov slog se razlikuje od Herodota, ki je lažje berljiv od Tukidida. Oraklji in prerokovanja imajo vlogo v zgodovinskem dogajanju. Tukidid je bolj sistematičen, zgodovino razume kot posvetno dramo. V njegovem delu mrgoli govorov (oralna tradicija – epi). Zapisal je logične stvari in v govorih analiziral situacijo – s pomočjo govorov interpretira situacijo in nam da točne podatke.

Ksenofon(t) (430 – 350 pr. Kr.) je bil javna oseba; vojak. Živel je v Sparti in bil njen pristaš – nasledil je Tukidida in opisal obdobja od 411 do 362 (obdobje spartanske hegemonije) v nasprotju s Tukididom je pristranski – kritičen do Aten. V njegovem delu se opazi, da je bil iz Sparte.

V tem obdobju ima vse večji vpliv retorika (govorništvo) – čas velikega govornika

Sokratesa.

Zgodovinopisje ni moglo niti temu niti sofistiki ← to je zgodovinski material.

Zgodovina postane diferant materiala, ki ga dajejo govorniki. Zgodovinski material uporabljamo v govorniške namene. Zgodovina v antiki je izrazito govorniška – retorično zgodovinopisje (ta način je bil interesanten). Dramatičnost, patetičnost, okraševanje snovi, izmišljanje – vse to je v helenizmu pomembno → dramatični slog.

To obdobje preseže šele **Polibos** (ok. 200 – 120 pr. Kr.); povzame značilnosti Herodota (poznavanje zemljepisa, terena; primerjalni način) in Tukidida (ta ne piše o vsakdanjem življenju, pomembne so samo razmere moči). Od Tukidida Polibij povzame analitično sposobnost in strogost. Ko Rimljani širijo oblast, živi kot talec v Rimu – ima pomembno vlogo kot izobražen človek; spoprijatelji se z rimskimi visokimi ljudmi, hodi z njimi na vojaške pohode in raziskuje njihove dogodke (z originalnimi listinami): »Zgodovino morajo pisati politiki, ker pišejo iz svoje izkušnje; pragmatična zgodovina mora biti obča (obsegati mora velik teritorij) in vse mora biti na jasen, demonstrativen način prikazano.«

Erudicija – tisti del zgodovinarjevega dela, ki zbira gradivo (npr. hebristika). Začetnik je **Helanikos**. Druge vede znotraj erudicije:

- Kronologija → prvi kronolog = Helanikos
- Sinteze → subtilna zgodovina

Razcep zgodovine že v antiki – eni pisali obsežno, drugi kronološko.

RIMSKA HISTORIOGRAFIJA

Obdobje Rimske republike se loči od obdobja Rimskega cesarstva.

Rimsko cesarstvo – značilna avtocenzura.

Na rimsko kulturo vpliva grška kultura. Tudi na pisanje zgodovine vpliva grško zgodovinopisje. Na grški vpliv kaže to, da so pisali grško; pisanje zgodovine v grškem jeziku se ohrani skozi vso rimsko zgodovino.

Endogeni vzroki:

- Družinska tradicija (kult prednikov → pri pogrebih se to jasno vidi [patricijske družine], zbor na forumu, govor, preteklost družine ...)
- Beleženje posameznih dogodkov v zvezi s koledarjem (zapisovali svečeniki – koledniki → zapisi se imenujejo *fasti* → zapisujejo se npr. lakota, bolezen, vojne, sončni mrki ...). To so table iz skrilavca. Poleg dogodkov zapisujejo tudi nosilce funkcij – magistrati; ohranjeni sezname konzulov. *Analles* (letopisi) – *fasti*, urejeni po letih. So (najbolj) tipična oblika rimskega zgodovinopisja. To niso skope beležke, ampak zgodbe (miti, legende).

Analistika:

STAREJŠA – do konca 2. st. pr. Kr. Namen: pragmatičen. Namenjena zlasti politikom.

MLAJŠA – namenjena širšemu občinstvu.

Prvi letopisci pišejo grško; njihova dela se pogosto prevajajo v latinščino. Pišejo podoben tip informacij kot fasti, vračajo se v epiko, zatekajo se k informacijam, ki jih dajejo novi rimski epi (Nevius/Nelius in Enius)

Nevius/Nelius → ep o Eneju. Ima se za nadaljevalca Homerja.

Enius → delo Analles. Celotna rimska zgodovina do dogodkov, ki jim je sam priča.

STAREJŠA ANALISTIKA:

- Vsem piscem želja podati starejšo zgodovino
- Podajo obdobje, v katerem živijo sami
- Pišejo večinoma tisti, ki so sami aktivni politiki (senatorji).
- Redkokdaj izbirajo med nasprotujočimi podatki
- Niso iskali resnice

Kvintus Fabius Piktor (1. polovica 3. st.): Anali (napisano v grščini, prevedeno v latinščino; obravnava celotno rimsko zgodovino do dogodkov, ki jim je priča. Značilnost: pretiravanje).

Marco Portius Cato (Marcus Portus Cato) (234 – 149 pr. Kr.) je eden najpomembnejših Rimljanov svojega časa. Delo: *Origines* (Izvori) → sestavlja 7 knjig (poglavij. Obravnava začetek Rima (1., 2. knjiga), začetek Italskih mest, ki so prišla pod Rim (3., 4. knjiga), Punske vojne (5., 6., 7. knjiga). Uporablja različne vire (rimski, oskovski ...). Spremenil pisanje zgodovine; zanj so bistveni dogodki (imen ne omenja) v življenju rimskega ljudstva kot kontinuitete. Zadnje obdobje Rimske republike (2. polovica 2. st. pr. Kr.) – novosti v načinu pisanja. Analitična forma se spremeni, ostaja samo zunanja oblika – več je komentarjev, razlag (ne naštevanje).

S. Astelio (216 pr. Kr.): *Historie*. Razlaga zgodovino s socialno-družbenimi faktorji.

»Prikazati moram, kaj in zakaj se je nekaj zgodilo.« Skušal razlagati na Polibijev način; njegov stil je pust.

1. st. pr. Kr. – krizno obdobje (Ciceron, Cezar)

Zgodovina služi temu, da se človek orientira v času in prostoru.

Ciceron – napiše, kaj naj zgodovina počne: daje naj primere iz preteklosti, filozofija pa predlaga. Zgodovinopisje postavlja v okvir govorništva (retorična komunikacija) → govornik mora vplivati na poslušalce. Zgodovinopisje se mora držati retorične kompozicije. V retoriki loči: *monumenta* (osebe, kraj, čas) in *ornamenta* (obogati surove podatke). Vsebina zgodovinske pripovedi temelji na: vzroku dogajanja (zasnova), jasno mora biti sosledje in zaključek dogajanja – uresničitve cilja. Pomembna je interpretacija zgodovinarja – pomembno avtorjevo mnenje o osebah. Zgodovina ne sme napisati nič neresničnega in ne sme izpustiti nič resničnega.

Zgodovinopisje postaja oblika lastnega političnega angažmaja.

Julij Cezar → najbolj tipičen primer angažiranega pisanja. Njegov cilj je zgolj političen.

Maskira svoje politične ambicije – Rimljanom se kaže kot edini, ki je sposoben Rim izpeljati iz krize → prilizovanje ljudstvu. Galce obravnava kot barbare, kot krute ljudi.

Podoben način pisanja je ubral **Salust**. Piše po letu 40/45. Opravljal je celo vrsto funkcij. V delih kaže izrazit politični angažma. Bil je Cezarjev varovanec. Ne piše v neposredni sedanosti, razen v enem delu (Katalinova zarota) → opisuje razvratnost mladih plemičev, zmanjšuje Ciceronovo in povečuje Cezarjevo vlogo. Med drugim je napisal tudi Jugurtina vojna.

½ 1. st. n. št. → razvoj *biografije*.

Tit Livij (64 - ?) – pomemben analist. Pisal primer kabinetnega učenjaka. Cilj: napisati zgodovino Rima od začetka do sodobnosti. 142 knjig – 22 poglavij → knjige razdeli na dekade. Ohranjenih ok. 25 knjig v celoti, nekaj v odlomkih, večina pa je izgubljena ali pa je izginila. Prvih 10 knjig → od 753 do 263. Kaj je tipično za njegovo delo? Širina. Pojavlja se »problem virov«, česar se sam (prav) dobro zaveda. Uporablja (predvsem) vire druge roke. Zbral je veliko podatkov o delovanju institucij rimske države. Uporablja: *parigirike* – druge rimske zgodovinarje. Zanimajo ga osebnosti – njihova psihologija. Dogodke skuša razdeliti v vrednostni osi – podaja vrednostne sodbe. Vstavlja legende. Slog pisanja: sprva preprost, kasneje pa patetičen, veličasten, epičen. Navaja ok. 400 fiktivnih govorov. Delo: priročnik titus in razprav.

Skozi zgodovino so Rimljani prikazani v svojih vrlinah: delavnost, treznost, poštenost, pater familias, vztrajni so, spoštujejo zakon ... Govori o sreči. Vloga zgodovinarja: opomniti, da se moralne kvalitete Rimljanov tiste, na katerih se oblikuje usoda naroda.

Tiberij: pisanje zgodovine je tvegano početje.

Denucius Cortus – piše zgodovino državljske vojne.

Jožef Flavij (2. polovica 1. st. pr. Kr.) → delo: Židovske vojne (od 167 pr. Kr. do padca masade) → upor Makabejcev, Židovske starine (zgodovina Židov od stvarjenja do leta 6 n. št.

Konec 1. st. n. št.:

Tacit – konzul, guverner. Več del: *Historie*, *Anali*, *Germania*.

Historie – 109. l.; od 68 (od Tiberija) do 96 l.; opisuje dobo, ki so jo sami doživeli

Anali – od 14 – 68 l.; čas pred piščevim življenjem

Germania – hvali Germane. So proti razuzdanemu življenju. V glavnih delih predstavi vse tradicionalne značilnosti Rimske države: npr. *patos* (patetični opisi), čustvenost ... Zbira dogodke tako, da sprožajo moralističen razmislek. Zgodovina ima vzvišeno nalogo. Metoda dela: anketa (avtopsija), pisani dokumenti, spomini – izkušnje. Gre mu za klinične znake propadanja.

Klinični znaki (politike):

Zvijačnost, laž, zarote, vsemogočnost vojske, akcije plemstva ... Krepi se biografija.

Avtorji:

Suetoni (75 – 140) – biografija 12 rimskih cesarjev; anekdotičnost, opisuje javno življenje ...

Vpliva na srednjeveško geografijo.

Plutarh – vzporedni življenjepisi.

4. st. n. št. – **Amianus Marcelinus**; spremeni se pisanje zgodovine – zaradi krščanskega vpliva.

SREDNJEVEŠKA HISTORIOGRAFIJA

Čas od pozne antike do 14. st. delimo na:

HISTORIOGRAFIJA LATINSKEGA ZAHODA

GRŠKO-BIZANTINSKA HISTORIOGRAFIJA

Razlika med antično in srednjeveško historiografijo:

POJAV KRŠČANSTVA → krščanstvo zgodovini daje popolnoma drugačen pomen kot v antiki. Antika racionalizira. Krščanstvo na zgodovino gleda drugače → zgodovina odrešitve.

Začne se s stvarjenjem → Stara zaveza → Kristusovo rojstvo → Sedanjost → Konča se s poslednjo sodbo.

= zgodovina vzporednosti (zgodovinarji iščejo podobnost med realnimi in bibličnimi osebnostmi).

Pojem zgodovine se spreminja. V srednjem veku imamo mislece, ki razmišljajo, kaj zgodovina je in s čim se ukvarja.

Izidor Polihister (560 – 636) → delo Etimologija. Zgodovini odmerja določeno mesto; zgodovina je del gramatike in govorništva. Razlikuje med fikcijo in zgodovino, ki mora dajati razmeroma trdno vednost. Poročilo očitidca = *historija* → velja za Tacita in Izidorja → zgodovinar naj piše o obdobju, v katerem živi, zbira poročila očitidcev = zgodovinar svojega časa. Starejša obdobja: prepisovanje del takratnih očitidcev.

Historico = grško poizvedovanje.

Dogodek zapiše kot del zgodovinskega odrešenja; dogodek mora zapisati in ?, ne pa tudi preučiti in ga znati.

Delitev na 4 cesarstva:

- Asirsko-Babilonsko
  - Perzijsko
  - Makedonsko
  - Rimsko
- = 6/7 obdobj

Delitev pomeni poskus zajeti zgodovino v celoti – od začetka do konca in v celoto umestiti čas, v katerem pisec živi.

Zgodovina ima smisel = povezana v celoto.

Oblike srednjeveške historiografije:

- Nekatero prevzete (*kronike* → ponavadi delo enega avtorja, vsebinsko obsežno gradivo od stvarjenja do časa avtorjevega življenja. Temelj je pokazati božjo intervencijo. Je vedno historična retrospektiva). Začetnik kronik je **Evzebij** iz Cezareje. **Orozij** (5. st.); delo **Sv. Avguština** »De civitate dei«.
- *Anali* → nastali kot koledarji; postopoma vpisovali dogodke, ki so se dogajali. Pomenijo začetek *samostanskih kronik*.
- *Vitae* (*življenjepisi*):
  1. *Življenjepisi svetnikov* (nastali v 4. st. z mučenci)
  2. *Življenjepisi pomembnih vladarjev* (*Vitae Caroli* – življenjepis Karla Velikega → 9. st.) → zgledujejo se po antični dobi.
- *Gesta* → neke vrste življenjepisi; dejanja pomembnih ljudi (fevdalci, škofje, križarji [11.st.] ...). *Gesta Francorum* (opisi francoskih vitezov, ki gredo na križarske vojne.
- *Avtobiografija* → Karel IV.

Sprva pisci zgodovine menihi, visoki državni uradniki, teologi ... Od 13. st. naprej se (zlasti v Franciji) pojavljajo laični pisci zgodovine. V Italiji se v 14. st. pojavljajo pisci, ki prekinjajo tradicijo – napovedujejo humanizem in renesanso.

HISTORIOGRAFIJA V NOVEM VEKU (1400/50 – 1789)

Razvije se nov način historiografije. Delimo jo lahko na različne tipe, ki si deloma časovno sledijo, deloma sobivajo.

1. Tipična humanistična historiografija (15., 16. st.)
2. Obdobje reformacije in protireformacije (16., 17. st.)
3. Erudicija – natančno poudarjanje (17. st.)

4. Razsvetljenska historiografija (18. st.)

Značilnosti prehodnega obdobja:

- Antika se zopet pojavi za vzor; se ne odkrije na novo.
- Tisk (najpomembnejši) – po 1500.
- Začetek nastajanja laične znanstvene paradigme.
- Drugačno pojmovanje časa. Humanisti občutijo razliko pri zapisovanju zgodovine.
- Humanisti hočejo razumevati zgodovinske dogodke iz njih samih.

Poezija – lastnost, ki jo sproža, je *imaginacija*.

Historiografija – lastnost, ki jo sproža, je *spomin*.

Filozofija – lastnost, ki jo sproža, je *razum*.

Humanisti se ne odrejajo niti srednjeveški historiografski tradiciji, ki nastaja iz antike.

Zgodovina je še vedno del retorike (obnova le-te); književnosti. Na novo komentirajo nastala dela; skušajo najti originalne antične tekste (zbiranje antičnega gradiva)

Antikvar – zbira gradivo.

Oblikujejo zgodovinsko metodo. Izdajajo slovarje, kronike ... Zgodovinarji skušajo prikazati preteklost kot zanimivo zgodbo.

Človek jemlje usodo v svoje roke → drugačna podoba človeka (izrazita vrnitev k antiki).

Človek je akter. Človek sam ustvarja zgodovino tako, da jo skuša dojeti v smiselni celoti (zgodbi). Pogosto so nekritični do antične historiografije.

Razvoj filologije (filološka kritika).

Zgodovina daje primere za praktično življenje (*arsi vendi*).

V humanističnih konceptih historiografija sodi v širši okvir vednosti, ki odlikujejo dobro izobraženega človeka. Zgodovina sodi v ideal – treba je imeti dobro retorično in dobro izobraženega človeka.

Retorika daje temeljna navodila/stilna sredstva, zgodovina pa je resnična pripoved.

Zgodovinar: jasnost, razvidnost, skladnost ...

Filologija – temeljna naloga: najti postopek, da se da original rekonstruirati. Druge naloge:

- Zbiranje starih tekstov, jih pregledati, urediti in narediti dostop.
- Najti izvorni pomen. Iskanje materialnih ostankov (napisi, kovanci ...) → razvoj numizmatike, arheologije ...

Filologi – iščejo stare tekste in jih čistijo → *antikvariji*. Pisci zgodovine – čiščenje tekstov jih ne zanima.

Stališče: to, kar je že bilo napisano, raziskujejo filologi, naloga zgodovinarjev je pisati sodobnost.

Italija: humanisti se ukvarjajo z zbiranjem antičnih virov.

Francija, Anglija: ukvarjajo se z zbiranjem srednjeveških virov. Po retorični tradiciji mora odkriti začetek, dogajanje (čas, kraj) ... Lotiti se mora oseb, njihovih lastnosti ... Politična historiografija.

Gre za humanizacijo historiografije. Pri večini humanističnih zgodovinarjev gre za to, da služijo interesom države in politike, od 16. st. naprej pa se propagandističnost zgodovine opušča. Zgodovinopisje se začne ukvarjati s spremembami v času.

Najbolj razvita je v **Italiji** – konec 14., začetek 15. st. Začetnik **Leonardo Bruni** – glavni predstavnik humanistične zgodovine.

Flavio Biondo – topograf antičnega Rima. Deluje v 1. polovici 15. st. Časovna bližina.

Lorenzo Valla(o) – začetnik filološke kritike.

Nicolo Machiavelli in **Francesco Guiccardini** – 1. polovica 16. st. Delo: razprave Tita Livija, Zgodovina Firenc – razdrobljenost Italije. Ne zanima ga kritika virov – pokaže, da niso pomembni samo veliki voditelji, ampak tudi socialne razmere.

Razvoj historiografije v Franciji:

Bodin – vpelje novost; hoče poiskati odločilen faktor za nastanek zgodovine. Najde ga v geografiji.

Dovršena zgodovina – skupina francoskih pravnikov; 2. polovica 16. st. → čas med državljanskimi vojnami v Franciji – razpad Francije. Obstajajo konstante, ki zgodovino vodijo → vpeljali od ekonomskih dejavnikov do religioznih dejavnikov. Stališča se uveljavijo tudi v 20. st.

NASTANEK IN RAZVOJ TEKSTNE IN HISTORIČNE KRITIKE

- Različna stopnja kritičnosti do virov v zgodovinopisju (Tukidid, Herodot – problem, ker je uporabljal oz. zapisal različne variante zgodb drugo zraven druge). Temeljno načelo za reševanje vprašanja o točnosti vira je bil razum.
- Srednjeveška zgodovina je nekritična.
- Kritika po zdravi pameti (ohrani se do 2. polovice 18. st.) – problemi:
- Pisana po lastni izkušnji (Herodot kritiziral, da so Feničani imeli sonce na severu)

Kje se razvije kritika virov?

Razvije se v okviru filologije. Temeljno orodje za to so dali filologi v času humanizma → postavljala se je naloga, da bi bili ti viri čimbolj originalni.

Jezik piscev: najprej morajo ugotoviti, kaj napisano sploh pomeni – besedilo je treba »očistiti«.

Razvoj tekstne kritike. Naloga le-te: ugotoviti pristnost besedila in komentirati jezik. Besedilo je treba interpretirati.

Lorenzo Valla(o) – Konstantinova darovnica je klasifikat – analiza teksta → jezik je poln barbarizmov. Navaja celo vrsto razumskih argumentov.

Politijan Angelo – »Najstarejši tekst je najbližji originalu.«

Temeljna naloga *tekstne kritike*: ugotoviti najbolj originalno obliko teksta. Če originala ni, ugotoviti, katera oblika teksta mu je najbližja.

Kritična izdaja – treba jo je rekonstruirati.

Historična kritika – 2. naloga – ugotavljanje zanesljivosti podatkov.

Humanisti morajo rekonstruirati original ali pa povedati, katero je najbližje originalu.

Začetek 16. st. → protestantizem (napačna interpretacija krščanskega nauka); temelj vere = Sveto Pismo. V zgodovini iščejo vzroke za dogodke. Organizirajo preučevanje cerkvene zgodovine, da bi imeli orožje proti papežu.

Matija Vlačić – vodja protestantov. Deloval v Magdeburgu. Organiziral kolektivno delo = *magdeburške centurije* (obravnavajo zgodovino po stoletjih; 13 zvezkov) – živi 1520 – 1575. Skuša pisati neke vrste zgodovino preučevalcev. Centurije so polemike zoper katoliško cerkev. Ta krog ljudi zbira gradivo; zgrajene so na podlagi pristranskega zbiranja virov – polemika.

Cezaro Baronio Cotello izda *Anale* (Annales) – uporablja številno gradivo iz papeških arhivov.

Prva zbirka so *Acta Sanctorum* (delo jezuitov), druga pa *Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti*. Po 1600 se začno zavedati, da zanikanje protestantske trditve ne vodi nikamor. Začno čistiti

svoje izročilo. Gre za sistematično zbiranje in izdajanje rokopisov. Začetnik je **Jean Bolland** – te jezuite zato imenujemo *bolandisti*. Delo Bollanda je nadaljeval **Papebroch**.

Razlika med centurijatorji in bolandisti:

Centurijatorji – zbirali tisto gradivo, ki je bilo v njihovem interesu (marsikaj zamolčali).

Bolandisti – zbirali vse gradivo.

Posledice: so svetniki, ki to sploh niso.

Mavrinci (Benediktinci) – zbirajo podatke o svetnikih, ki so bili iz benediktinskega reda.

Papebroch – postavil temeljna načela, po katerih je treba argumentirati resničnost virov.

Najbolj znano ime med *mavrinci* je **Jean Mabillon**. Delo: *De re diplomatica* (1861); postavil temeljna načela za razvrščanje listin. Nastopil proti Papebrochu (znamenita znanstvena polemika). S temi deli je zgodovina dobila kritiko in metodo dela ter celo vrsto priročnikov, pripomočkov. Začnejo se pojavljati splošna metodološka dela.

Ducange – 2 slovarja : latinski in grški.

Du Fresnoy – metoda za preučevanje zgodovine (pristnost listine, nepristranskost, avtopsija avtorja ...). Poudarja razlike med originalom in prepisom ... Iz Francije se mavrinška načela širijo tudi drugam (v samostane). Izdajajo zbirke virov, ki so pisani po teh sestavljajalnih načelih → Delo: *Reum Scruptorum*.

Erudicija – ločena od pisanja zgodovine (do 18. st.). Do združitve pride šele ok. 1820.

RAZSVETLJENSKA HISTORIOGRAFIJA

Racionalistična filozofija:

Descartes oblikuje neka filozofska načela za dosego natančne vednosti (človek z razumom spoznava zakone). Preteklost ni nekaj, kar bi se dalo opisovati kot fiziko in matematiko (reducirati na tak način razmišljanja).

Rene Descartes: To je zaporedje slučajnosti, kjer je velika zmeda in se je ne da urediti, naučiti. Postavlja primat naravoslovnih ved.

Wilhelm Leibnitz – pomemben matematik. Nobena stvar se ne more bolje spoznati, kot po njegovem samem začetku.

Vuffan (Francoz). Tudi naravoslovni fenomen ima neko zgodovino. Narava je gibanje in to gibanje treba ujeti v nek sistem.

Descartesov dvom in racionalizem sprožita kritičnost do vseh tradicij (vse je treba raziskati, v nič ne moreš verjeti brez raziskave).

Kritično preizpraševanje:

Na začetku 18. st. je v delu evropske intelektualne elite kritični ?, ki se loteva realnosti ?.

Kritičnost, racionalen pristop, je prvi znak tega obdobja. To je obdobje, ko Evropa že dominira med svetom; nekateri že potujejo po svetu in jih zanima, kako je drugje (tuje kulture) → opisujejo, analizirajo, pišejo potopise. Kažejo, da so ti zakoni običaj, ki jih ima Evropa daleč od univerzalnosti. Začnejo se diskusije, kjer se začnejo iskati odgovori: Ali je zadaj vsega kaj skupnega (glede na toliko različnih kultur)? Splošne značilnosti teh manifestacij.

V humanizmu se je uveljavila *erudicija*.

Pri filozofih pride do spoznanja, da je treba spoznavati preteklost, sedanost in prihodnost. Tako lahko dobimo celotno sliko. Namesto kronološkega prikazovanja dogajanja gre za iskanje notranjih vzrokov.

Femelo (francoski pisec). Bistven smisel zgodovine je v redu, urejenosti. Zgodovinar vnaša red (posvetni) in osmišlja zgodovino. Razsvetljenski filozofi: iskanje teorije v splošnih

oblikah družbe, iskanje smisla napredno, kakšna so splošna načela človeške narave. Zato moramo poznati zgodovinska dejstva.

Temeljni nosilec razsvetljenskih idej je *liberalno plemstvo*. *Civilizacija* = glavna tema razsvetljenstva (duhovni razvoj, umetnost, književnost, pravo, zakoni). Vojna in politika je nekaj, kar ne gre v koncept (vojne zavirajo napredek civilizacije).

Duh naroda – pomemben v 19. st.

Duh časa (spoznati, to pomeni pravilo; ravnati v določeni situaciji).

Zgodovina postaja merilo za prestop določenih dogodkov (akcij). Zgodovina je svetovna sodba (strašno in integralno sodišče). Gre za novo pojmovanje zgodovinskih dejstev, ki je izrazito filozofsko (zgodovinska dejstva se povežejo v celoto).

Giambattista Vico/ Jamma Ltistra Vitto (Italijan)

Francija, Škotska, Nemčija → tu se razvijejo razsvetljenske miselnosti.

Škotska → iskanje resnice po naravi ljudi. Da lahko ustvarjajo neka načela, po katerih se da oblikovati srečo (na teze stališča za vladarje, da bi moralno vladali). Argumentirajo tako, da zbirajo obsežno gradivo o preteklosti → primerjalni pristop. Opažajo človeško željo po ? življenjskih ?, napredek ni odvisen samo od vladarja, nekega zavestnega ?, ampak iz socialnih konfliktov. Zgodovina ni posledica idej, temelji na realnih situacijah.

David Hume (empiristični filozof); iracionalnost = temeljno gibalno.

Wilhelm Robertson → sistematično zbiranje v britanskih ? knjižnicah. ? je rast civilizacij (kot Hume). Poudarja materialne pogoje za nastanek družbe.

Adam Ferguson in **John Millar** – nastanek družbenih odnosov od primitivne družbe do danes. Poudarjata pomen gospodarskih dejavnikov. Millar primerja pravne norme, ukvarja se z izvorom razlik socialne norme (zgodovina sociološke analize).

Gibbon – naredil prvi velik korak ?. Delo: Zaton in padec rimskega cesarstva.

HISTORIOGRAFIJA NA KONCU 18. IN V ZAČETKU 19. STOLETJA

2 pristopa o razmišljanju preteklosti:

1. Romantično zgodovinopisje
2. Združitev erudicije in genetičnega pristopa → zgodi se v 20-ih letih 19. st.

Zgodovina se širi na nepolitične vsebine.

- a) kaos
- b) človekova narava je spremenljiva

Justus Möser → preučuje socialne institucije; imajo svojo notranjo logiko obdobja, v katerem so nastale.

Historiografija:

Iskanje splošnega in tipičnega mora pregnesti s svojim smislom individualizma.

Notranje gibalne sile temeljile na teh dveh pristopih.

Od antike naprej prevladuje mnenje o stabilnosti človeške narave.

Zgodovinsko dogajanje je treba presojudati po dogodkih, po katerih se je zgodilo, ne pa iz nekih običnih stvari.

Historizem se uveljavi v 19. st. Začetnik: **Herbert** → v 80-ih letih 18. st. (1784, 1791): Ideja o filozofiji zgodovine človeštva. Bil je izrazit razsvetljenec – pri proučevanju zgodovine razsvetljensko mišljenje ni pravi način (tako pravi).

Wiko/Giambattista Vico – treba je raziskati povezavo med ljudmi (različna področja, kultura, jezik ...) Delo: Principi nove znanosti.

Obdobja:

- ?
- bogov
- herojsko
- človeška doba

Herbert – so različni narodi z različnimi kulturami/načinom življenja. Humaniteta = vezni člen, ki povezuje ljudi med seboj. Vsak narod prispeva k humaniteti: zgodovina človeštva prispeva, da pridejo do izraza pozitivne lastnosti. Življenje ima (kak) znan smoter = teleološki pogled.

k1. Vsi ti filozofi vidijo princip, ki se skozi zgodovino ohranja.

Hegel – duh prihaja k samozavesti (lahko preko velikih osebnosti) = *narod*.

Kant – stališče, da je vse, kar je narava pri bitju ustvarila nastalo zato, da se razvije v čim boljši obliki. Pri človeku: naj se razvije razum. Osvobajanje instinktov (v državi). Nastanek in razvoj *države* = pomembno za zgodovino pri njem.

k2. Premostitev prepada med pristinostjo in nepristinostjo vira. To, kar zgodovina počne še danes.

Nibuhr (1776 – 1831) → sintetizira erudicijski pristop. Ukine dualizem erudicije in sintetično pisanje zgodovine. Delo: Zgodovina Rima.

Friedrich August Wolf: vpliva na Nibuhrja. Formuliral homersko vprašanje. Antiko hoče vrednotiti in spoznati za zgodovinsko obdobje. Izhodišče = tipično filološko. Klasična filologija se v 18. st. razvije predvsem na Nizozemskem. Wolf razvija hermenevtiko (metoda razlaganja Biblije). Od takrat naprej je Homer izrazito zgodovinski vir → homersko vprašanje; iskanje podatkov o družbi ..., do takrat pa je bil kot estetski objekt.

Tri vrste analize za antične tekste:

1. dramatična
2. besedna, filološka
3. zgodovinska

Ludvik Ranke (1795 – 1885) – velja za prvega znanstvenega zgodovinarja.

Kot reakcija na razsvetljenske norme se razvija **ROMANTIČNO ZGODOVINOPISJE** (1. desetletje 19. st.). deloma se opira na Herberta (pojem duha naroda) – vpliv na nemški narod. Beži v iracionalnost. Bistvena je domišljijaskost, mistika. Zgodovina postane ideal; v preteklosti je tisto, kar iščemo. (Nemci se obračajo na srednji vek). Pomembno je vživljanje v mit. Romantično zgodovino poudarja literarni moment.

Romantična historiografija: človek je nespremenljiv, odvisnost od kraja in časa; izgine kritični duh; oblikuje smisel do zgodovino pisja.

Razvoj historične šole prava, ki prek duha naroda vpliva na zakonodajalca.

Ideja vživljanja – formuliral **Wilhelm Humboldt**.

Po nalogi zgodovino pisja formuliral zgodovinska stališča, poleg tega izpostavil metodološka stališča. Družbene znanosti ne morejo uporabljati istih metod kot naravoslovne.

Zgodovino mora s pomočjo kritične metode in vladajoče ideje povezati v logično celoto. Zato ne zadošča opis, ampak se mora vživeti v notranjost države in naroda tistega časa.

Vladajoče ideje:

Humboldt opazuje, da je francoska revolucija imela velik vpliv → za ta dogodek ne moremo brskati po preteklosti. Francoska revolucija je posledica idej razsvetljenskih historiografov (historiografskih idej?)

Ne sprašuje se, odkod te ideje. Zgodovinar lahko pride do idej, če proučuje historično realnost.